

LIMBAJUL MEDICAL ANTIC ÎN SLUJBA VINDECĂRII SPIRITUALE: REPERE ÎN OPERA SFÂNTULUI LUCA

Pr. lect. univ. dr. Mihai Ciurea*

Abstract: The present paper aims to examine the medical language of Saint Luke, drawing both from the Church's documentary tradition about his profession as a 'beloved physician' and from the content of his two works: the Third Gospel and the Acts of the Apostles. In this context, his collaboration with Saint Paul, the Apostle to the Gentiles, plays a very important role, especially during his missionary journeys and the time of his Roman imprisonments. The author uses certain words and expressions that are much more precise in describing the healing miracles performed by Jesus Christ and the diseases, compared to other biblical writers – terms that only someone from the medical field could use, reflecting knowledge of the technical medical language found in existing Greek medical works. Furthermore, within Luke's narrative, we can identify certain words and expressions that, while not directly referring to medical subjects, were common in the phraseology of Greek medical schools and would likely be used by a physician due to his training and habits. Moreover, it can be observed that, independent of obvious medical expressions and beyond a specific type of language tied to medical education, there are some words or phrases in Luke's work that deal with

* Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

non-professional subjects but still belong to the register familiar to Greek medical writers.

Keywords: Luke, Apostle of Gentiles, Medical language, Healing miracles, Greek terminology

PRELIMINARII

Tradiția ecleziastică ne-a transmis numeroase mărturii documentare care îl prezintă pe Sfântul Luca nu numai ca un teolog consistent (*auctor ad Teophilum*)¹ sau un minunat pictor, ci și ca doctor (ιατρὸς), astfel încât nu există niciun motiv întemeiat care să ne determine să-i negăm profesia de medic². Astfel, Fragmentul Muratori (2-8, 35-39), un document scris la Roma între 170-180 d.Hr., îl descrie pe Sfântul Luca drept medic de profesie (*Lucas iste medicus*), și colaborator al Sfântului Pavel, autor al celor două volume dedicate lui Teofil³. Prologurile grec antimarcionit și monarhian, două documente tot din sec. al II-lea, spun că Luca era un antiohian din Siria, medic de meserie (*arte medicus*), ucenic al apostolilor, apoi următor al lui Pavel până la mucenicia sa⁴. Sfântul Irineu de Lyon vorbește, de asemenea, despre Luca, însoțitorul lui Pavel (*sectator Pauli, Adversus Haereses III.1.1*) și colaboratorul lui (*cooperarius eius, Adv. Haer. III.14.1*). Istoricul Eusebiu de Cezareea (*Istoria Bisericească III.IV.6*) afirmă că pregătirea lui Luca fusese cea de doctor și a trăit mai cu seamă în preajma lui Pavel, dar în același timp a venit cu legătură cu ceilalți apostoli⁵. La începutul sec. al V-lea, Fericitul Ieronim (*De viris illustribus VII*) vine să rezume întreaga tradiție precedentă, precizând că Luca,

1 Cf. François Bovon, *Luc le théologien. Vingt-cinq ans de recherche (1950-1975)*, Labor et Fides, Geneva, ²1988.

2 Cf. Pr. Prof. Dr. Constantin Preda, *Sfântul Luca: evanghelistul și istoricul lui Dumnezeu*, Editura Doxologia, Iași, 2021, pp. 27-35.

3 Diac. Lect. Univ. Dr. Mihai Ciurea, *Fragmentul Muratori: o „pagină” din istoria canonului biblic neotestamentar*, în „Mitropolia Olteniei”, an LXXI (849-852), nr. 9-12, septembrie-decembrie, 2019, pp. 149-150.

4 Kurt Aland, *Testimonia partum veterum*, în *Synopsis Quattor Evangeliorum*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1996, pp. 549-556.

5 Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească*, în vol. *Scrieri. Partea întâia*, PSB 13, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, pp. 101-102.

medicul din Antiohia, a fost un bun cunoscător al vorbirii grecești, după cum o arată scrierile sale, însoțitor al Apostolului Pavel și părtaș al întregii lui peregrinări⁶. În fine, Sfântul Teofilact al Bulgariei (1050-1108 D.Hr.) vorbește, în prologul comentariului său la Evanghelia după Luca, despre ecoul tradiției răsăritene, consemnând că Dumnezeuiescul Luca a fost originar din Antiohia, învățat în medicină (*medicae artis peritus*) și bun cunoscător în filozofia păgână, instruit și la Ierusalim în științele evreilor. După convertirea lui Pavel, i-a ajuns același tovarăș de călătorie⁷. Informații asemănătoare descoperim și în Sinaxarul Sfântului Evangelist Luca, în ziua sa de pomenire (18 octombrie)⁸.

Dacă examinăm cu atenție întreaga operă lucană, observăm cu ușurință faptul că autorul este familiarizat cu limbajul școlilor medicale grecești și posedă un vocabular specializat. La rândul său, Sfântul Apostol Pavel îl descrie pe Sfântul Luca drept un medic îndrăgit (cf. Coloseni 4,14) și îl enumeră în rândul colaboratorilor săi (oī συνεργοί) cei mai apropiați (cf. Filimon 23-24) și însoțitorul lui până la sfârșitul activității sale misionare (cf. 2 Timotei 4,11). De asemenea, în cartea Faptele Apostolilor există trei mențiuni despre faptul că Sfântul Pavel și Sfântul Luca s-au întâlnit și au călătorit împreună: *la Troa* și de acolo la Filipi (cf. Fapte 16,10 ș.u.); *la Filipi* și de acolo la Ierusalim (cf. Fapte 20,1-6); *la Cezareea* și de acolo la Roma (cf. Fapte 27-28). Pornind de la unele ipoteze plauzibile, s-a presupus și s-a susținut de către specialiști că, în timpul acestor trei întâlniri, Apostolul Neamurilor a beneficiat de îngrijire medicală din partea doctorului Luca, în proporții diferite⁹.

Cu prima ocazie, Sfântul Pavel, însoțit de Sila, a plecat din Antiohia în a doua sa călătorie misionară și a străbătut Siria și Cilicia, întărind Bisericile (cf. Fapte 15,41). De acolo a mers la Derbe și la Listra, unde l-a întâlnit pe Timotei, pe care l-a luat cu el și a mers mai departe în Frigia și Galatia. Părăsind Galatia și

6 Sf. Ieronim, *Despre bărbații iluștrii*, Editura Paideia, București, 1997, pp. 24-25.

7 Sf. Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Luca*, Editura Sophia, București – Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2007, p. 21.

8 Ierom. Macarie de la Simonos Petra, *Sinaxarul. Viețile Sfinților. Vol. II. Luna Octombrie*, Editura Sf. Ioan Casian, București, 2013, pp. 238-242.

9 Cf. Stelian Tofană, *Sfântul Luca – model de ucenic apostolic. O perspectivă nouetamentară*, în vol. *Sfântul Luca – Apostol, istoric și evangelist*, Stelian Tofană (coord.), Olimpiu N. Benea, Ovidiu M. Neacșu (colab.), Editura Mega, Cluj-Napoca, 2022, p. 25.

fiind împiedicat de Duhul Sfânt să predice Evanghelia pe coastele vestice ale Mediteranei și în Bitinia, a ajuns *la Troa*. Aici apare drept colaborator și Sfântul Luca, pentru prima dată în istoria creștinismului (cf. Fapte 16,8). Acest lucru este evident din schimbarea narațiunii Faptelor de la persoana a treia la persoana întâi plural (celebrele pasaje în „noi”)¹⁰. De la Troa, Sfântul Luca a trecut în Macedonia, pentru prima dată pe pământ european, alături de Sfântul Pavel și a rămas cu acesta la Filipi pe întreaga durată a șederii sale acolo. Însă care a fost cauza vizitei Sfântului Luca *la Troa* în acest moment rămâne încă un subiect de speculație. Cel mai probabil nu convertirea sa, căci îl vedem alăturându-se Sfântului Pavel și însoțitorilor săi fără cea mai mică sugestie că acesta ar fi fost momentul când a primit Botezul creștin. Astfel, s-a sugerat că profesia sa medicală l-a adus în aceste părți, ținându-se cont de faptul că, așa cum se cunoaște, medicii antici călătoreau mult pentru a-și exercita profesia. Se poate, de asemenea, să fi fost trimis *la Troa* ca slujitor creștin de către însuși Pavel, ori să fi fost chemat acolo în calitate de medic de către Apostol, pentru a-l întâlni în contextul stării sale de sănătate precare sau cel puțin delicate. Această ultimă presupunere pare verosimilă, dacă luăm în considerare întâmplările petrecute cu Sfântul Pavel cu puțin timp înainte de această întâlnire. În toată această perioadă Apostolul Neamurilor fusese în Galatia (cf. Fapte 16,6-8), într-o primă vizită în această comunitate, unde trebuie să fi rămas ceva vreme, pentru a întări Biserica. Din Epistola către Galateni aflăm că, în timpul acestei șederi, cu puțin înainte de a-l întâlni pe Sfântul Luca, Sfântul Pavel a avut o criză severă din cauza unei boli care îl chinuia (nu știm exact ce anume), întrucât le amintește Galatenilor că din pricina slăbiciunii trupului le-a vestit acum Evanghelia, ceea ce altfel nu ar fi făcut, deci că a fost reținut în regiunea lor din pricina bolii, motiv pentru care a profitat de ocazie pentru a le vorbi despre Iisus Hristos¹¹. Așadar, am putea înțelege secvența „din cauza unei slăbiciuni a trupului” ca fiind echivalentă cu „în timpul unei perioade de boală” sau „în mijlocul neputinței”. Oricum ar sta lucrurile, pasajul ne arată faptul că Sfântul Pavel se referă la o boală care, în acel moment anume, l-a ținut pentru o vreme în Galatia. Indiferent de natura bolii sale, nu este exclus ca aceasta să fi fost destul de severă, judecând după recunoștința pe care o

10 Cf. Fapte 16,10-18; 20,5-16; 21,1-18; 27,1-28.

11 „Dar știți că din cauza unei slăbiciuni a trupului, am binevestit vouă mai întâi” (Galateni 4,13).

exprimă Apostolul pentru compasiunea pe care a simțit-o din partea fraților galateni¹². Astfel, atunci când Sfântul Pavel suferea de această boală sau de efectele ei în Galatia, este posibil să fi comunicat cu Sfântul Luca și să-și fi exprimat dorința de a-l întâlni personal *la Troa*, din motive legate în principal de starea sa de sănătate. Cu această ocazie, serviciile medicale ale Sfântului Luca (dacă au fost necesare) au fost solicitate doar până *la Filipi*, căci la plecarea lui Pavel din acest oraș, Luca a rămas aici, posibil având grijă de Biserica nou întemeiată din Filipi¹³. De asemenea, șapte ani mai târziu îl găsim din nou pe Sfântul Luca la Filipi.

Cât privește a doua ipostază, se știe că Sfântul Pavel, însoțit de Timotei și Erast, a plecat din Antiohia în a treia sa călătorie misionară (cf. Fapte 18,23). Trecând prin Frigia și Galatia, a ajuns la Efes, unde a rămas trei ani. Părăsind apoi Efesul, din cauza tulburării provocate de argintarul Demetrius, „după ce și-a luat rămas bun, a ieșit să meargă în Macedonia. Și străbătând acele părți și dând ucenicilor multe sfaturi și îndemnuri, a sosit în Grecia” (Fapte 20,1-2). Versetele citate sunt tot ceea ce Sfântul Luca menționează despre intervalul cuprins între plecarea Sfântului Pavel din Efes până la sosirea sa în Grecia. Cu toate acestea, aflăm din a doua Epistolă către Corinteni că, pe drum, s-a oprit la Troa, de unde a plecat apoi *la Filipi*¹⁴. În acest moment, Sfântul Luca locuia în Filipi, unde fusese lăsat de Sfântul Pavel cu șase ani în urmă, în timpul celei de-a doua călătorii misionare. După ce a rămas o perioadă în Macedonia, Sfântul Pavel a plecat la Corint, unde a stat trei luni. Când era pe cale să se imbarce pentru Siria, s-a răzgândit și s-a întors prin Macedonia. Trimițându-și însoțitorii înainte, fie din Filipi, fie din Corint, el și Sfântul Luca au rămas mai mult timp *la Filipi* și i-au reîntâlnit pe aceștia la Troa. De acolo, Sfântul Luca l-a însoțit până la Ierusalim. Tot din a doua Epistolă către Corinteni (scrisă din Macedonia în drumul său spre

12 „Și voi nu ați disprețuit încercarea mea, ce era în trupul meu, nici nu v-ați scârbit, ci m-ați primit ca pe un înger al lui Dumnezeu, ca pe Hristos Iisus. Unde este deci fericirea voastră? Căci vă mărturisesc că, de ar fi fost cu puțință, v-ați fi scos ochii voștri și mi i-ați fi dat mie” (Galateni 4,14-15).

13 Acest lucru se vede și din schimbarea de la persoana întâi plural la persoana a treia plural în Fapte 17,1: „Și după ce au trecut prin Amfipoli și prin Apolonia, au venit la Tesalonic, unde era o sinagogă a iudeilor”.

14 „Și venind eu la Troa, pentru Evanghelia lui Hristos, și ușa fiindu-mi deschisă în Domnul, n-am avut odihnă în duhul meu, fiindcă n-am găsit pe Tit, fratele meu, ci despărțindu-mă de ei, am plecat în Macedonia” (2 Corinteni 2,12-13).

Grecia), aflăm că Apostolul Neamurilor suferise de o boală chiar înainte de a ajunge acolo. Epistola începe prin binecunoscuta formulă de mulțumire către Dumnezeu¹⁵. Apoi, câteva versete mai târziu, Pavel le spune foarte clar Corintenilor că această suferință i-a fost pricinuită în Asia¹⁶. Unii interpreți au presupus că necazul la care se face referire aici era pericolul în care se afla Sfântul Pavel în timpul tulburărilor din Efes. Acest lucru este puțin probabil, deoarece, după cum știm din istoria Apostolului ar fi putut cu greu să se sperie sau să dea dovadă de lașitate în fața unei amenințări omenești. Cuvintele sale pot explica mai degrabă o lungă și apăsătoare suferință, o boală gravă de care se temea că nu se va mai vindeca și care i-ar fi putut aduce chiar moartea. În plus, există în Epistolă dovezi interne că Apostolul, atunci când a scris-o, avea o stare de sănătate precară, asociată cu o profundă și obositoare îngrijorare. Povara care îl apăsa permanent era cauzată de grija pentru toate Bisericele, dar probabil și de agravarea bolii sale cronice. De aceea, Sfântul Pavel vorbește mult în această Epistolă despre fragilitatea sănătății sale trupești (cf. 2 Corinteni 4,7-5.10), și, într-un pasaj foarte emoționant, descrie insistența cu care l-a rugat pe Domnul să-i ia acest „ghimpe în trup” (*stimulus carnis*), această boală care îi îngreuna eforturile și îi limita energia (cf. 2 Corinteni 12,7-9). Astfel, îl găsim pe Sfântul Pavel, după o boală gravă în Asia, și în timp ce încă suferea de slăbiciune trupească și descurajare, plecând spre Macedonia, oprindu-se pe drum la Troa, unde se aștepta să-l întâlnească pe Tit cu vești despre efectul produs în Corint de prima Epistolă, și, când nu-l găsește acolo, continuând spre Filipi, unde îl lăsase pe Sfântul Luca cu șase ani în urmă, așteptând împreună întoarcerea lui Tit. Ținând cont de toate aceste circumstanțe, putem considera în mod plauzibil că unul dintre scopurile Apostolului Neamurilor în această vizită *la Filipi* era să beneficieze de sfaturile „medicului iubit” cu privire la starea sănătății sale. Este, de asemenea, remarcabil faptul că acum, pentru a doua oară, îl găsim pe Sfântul Pavel, după o perioadă de boală,

15 „Binecuvântat este Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Părintele îndurărilor și Dumnezeu al toată mângâierea, Cel ce ne mângâie pe noi în tot necazul nostru, ca să putem să mângâiem și noi pe cei care se află în tot necazul, prin mângâierea cu care noi înșine suntem mângâiați de Dumnezeu. Că precum prisosesc pătimirile lui Hristos întru noi, așa prisosește prin Hristos și mângâierea noastră” (2 Corinteni 1,3-5).

16 „Căci nu voim, fraților, ca voi să nu știți de necazul nostru, care ni s-a făcut în Asia, că peste măsură, peste puteri, am fost îngreuiți, încât nu mai nădăjduiam să mai scăpăm cu viață” (2 Corinteni 1,8).

în compania Sfântului Luca și că acestea sunt singurele ocazii până la acel moment în care au loc întâlnirile lor. Este posibil ca, din dorința de a continua să-l îngrijească, Sfântul Luca, după ce a condus timp de șapte ani Biserica din Filipi, să o fi părăsit și să-l fi însoțit pe Sfântul Pavel la întoarcerea acestuia în Ierusalim.

Ajungem astfel la al treilea punct. Aproape imediat după sosirea sa la Ierusalim din Filipi, Sfântul Pavel a fost prins de evrei în timpul sărbătorii Rusaliilor (cf. Fapte 21,27 ș.u.). Salvat de la violențele acestora de către comandantul cohorții romane, Apostolul a fost trimis *la Cezareea*, unde a fost ținut sub pază militară timp de doi ani. Apoi, a fost trimis mai departe, la Roma, unde a fost deținut în același tip de custodie pentru încă doi ani. Sfântul Luca l-a însoțit *de la Cezareea la Roma* și a rămas cu el pe durata întregii sale captivități. Există motive solide să credem că, în timpul călătoriei spre Roma, cel puțin la începutul ei, Sfântul Pavel se afla într-o stare delicată de sănătate. Așa cum am văzut, la sfârșitul celei de-a treia călătorii misionare, el suferea de o boală care îl chinuia cumplit. Este foarte probabil ca în acel moment să fi beneficiat de îngrijirea medicală a Sfântului Luca. De asemenea, este posibil ca unul dintre motivele pentru care Luca l-a însoțit la Ierusalim să fi fost continuarea îngrijirilor sale medicale. Putem de asemenea să conchidem că boala cronică de care suferea nu ar fi fost ameliorată în timpul captivității *la Cezareea*. Deși era tratat cu indulgență, natura detenției sale (legat cu un lanț de soldatul care era garda sa; cf. Fapte 24,27), trebuie să fi avut un impact serios asupra sănătății sale și asupra unei constituții fizice deja fragile. Totuși, nu ne bazăm doar pe aceste considerente pentru a determina starea Sfântului Pavel, deoarece Sfântul Luca, deși nu în mod explicit, sugerează, prin limbajul său, că sănătatea Apostolului necesita grijă și atenție. În Fapte 27,3, autorul menționează că, la Sidon, „Iuliu, purtându-se față de Pavel cu omenie, i-a dat voie să se ducă la prieteni ca să primească purtarea lor de grijă (επιμελείας τυχεῖν). Termenul grec επιμελείας, folosit de un medic, poate fi interpretat ca referindu-se la grija oferită unei persoane bolnave sau fragile. Aceasta este semnificația cuvântului în limbajul medical din acea perioadă, iar Sfântul Luca folosește același termen în Parabola samariteanului milostiv pentru a descrie îngrijirea acordată călătorului căzut între tâlhari și rănit (cf. Luca 10,34). În plus, folosirea expresiei „cu omenie” (φιλανθρώπως) în acest pasaj întărește această interpretare, deoarece era folosită frecvent de medici pentru a descrie tratamentul

plin de bunătate și empatie față de un bolnav. Medicina antică sublinia importanța comportamentului afabil și uman față de pacienți. Hippocrate și Galen vorbeau despre importanța „filantropiei” în profesia medicală, asociind grija empatică față de bolnavi cu dragostea pentru meserie. Galen chiar numea profesia medicală chiar „profesia filantropică” și sublinia contrastul între cei care practicau medicina din iubire de oameni și cei care o făceau pentru câștigul material. Din aceste motive, nu este deloc deplasat să presupunem că unul dintre motivele pentru care Sfântul Luca l-a însoțit pe Sfântul Pavel *la Roma* a fost pentru a-i oferi îngrijire medicală pe parcursul călătoriei. Luca a rămas alături de Apostol pe durata primei sale captivități *la Roma* (61-63 d.Hr.), iar Pavel îl menționează într-o Epistolă scrisă de acolo ca fiind „medicul său preaiubit” (Λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητὸς - cf. Coloseni 4,14). În concluzie, este foarte probabil ca Sfântul Pavel, indiferent de boala de care suferea, să fi apelat cu încredere la serviciile medicale ale Sfântului Luca, deoarece acesta era singurul medic creștin în acea perioadă în întreg Imperiul Roman.

LIMBAJUL MEDICAL ANTIC ÎN OPERA LUCANĂ

Despre limbajul de specialitate al Sfântului Luca s-a scris de-a lungul timpului, plecându-se mai întâi de la unii termeni medicali tehnici, precum „idropică” (Luca 14,2), „paralizie” (Luca 5,18; Fapte 9,33), „orbire” (Fapte 13,11), „paroxism” (Fapte 15,39), „exces” gastronomic și bahic (Luca 21,34), „febră mare” (Luca 4,38), „frisoane și urdinare cu sânge” (Fapte 28,8), unici în literatura evanghelică, ajungând apoi la studii specifice mult mai complexe[□]. Se observă, astfel, că „Evanghelistul rugăciunii” folosește anumite cuvinte și expresii mult mai exacte în descrierea minunilor de vindecare săvârșite de Mântuitorul Hristos și a bolilor, în comparație cu ceilalți autori biblici, pe care numai un om din domeniul medical le-ar putea folosi și care reflectă cunoștințe despre limbajul medical tehnic pe care îl găsim în lucrările medicale grecești existente.

Mai mult decât atât, la nivelul narațiunii lucane putem identifica unele cuvinte și expresii care, deși nu se referă în mod direct la subiecte medicale, erau comune în frazeologia școlilor medicale grecești și doar un medic, grație pregătirii și obiceiurilor sale, ar fi avut tendința să le folosească. Această realitate este evidentă și pentru că limbajul medical grecesc a avut un caracter deosebit de conservator, începând cu Hipocrate (460-371 î.Hr.), „Părintele

medicinii”, și până la Galen din Pergamum (129-216 d.Hr.), unul dintre fondatorii anatomiei și farmacologiei. Unul dintre motivele care au generat acest fenomen ține și de faptul că toți autorii medicali antici pe care îi cunoaștem astăzi erau greci asiatici, cu excepția lui Hipocrate, care s-a născut totuși și a trăit în apropiere de coasta Asiei Mici, fiind originar din insula Cos. Prin urmare, era firesc să apară un anumit tip de limbaj comun autorilor care fuseseră instruiți în școlile medicale din Asia Mică. Iar după spusele Eusebiu de Cezareea, cum am văzut mai sus, este foarte probabil ca și Sfântul Luca să fi fost un grec asiatic (antiohian). Vom fi uimiți să aflăm și că expresii ca „urechea acului” (τρημα βελόνης; Luca 18,25), „a atinge cu degetul” (δακτύλω προσψάδειν; Luca 11,46), „picături de sânge” (θρόμβοι αἵματος; Luca 22,44), „pânză legată” (ἀρχαὶ ὀθόνην; Fapte 10,11; cf. 11,5) făceau, de fapt, parte din limbajul medical obișnuit al limbii grecești¹⁷.

Prima afirmație foarte interesantă de la care trebuie să plecăm este așa-numita „pildă” pe care Iisus o rostește, cu ocazia predicii inaugurale din Sinagoga Nazaretului: Ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτὸν (Luca 4,23)¹⁸. Termenul παραβολή, care de obicei se traduce prin „parabolă”, trebuie înțeles aici cu sensul de „zicală” sau „proverb”. Încă de la începutul descrierii activității publice a Mântuitorului, autorul evanghelic ne lansează o mică sugestie despre specificul profesiei sale de medic. De altfel, Sfântul Luca este singurul dintre Evangheliști care reține această afirmație a Domnului. Fără îndoială, aceasta are o însemnătate cu totul specială pentru cel care avea neîndoiește o pregătire medicală. În plus, se pare că au existat afirmații asemănătoare folosite în această profesie. De pildă, Galen din Pergamum vorbește faptul că un adevărat doctor care vrea să vindece pe alții, înainte de a încerca să își îngrijească pacienții, ar trebui ca mai întâi să se vindece pe sine însuși și doar atunci va fi capabil să-i trateze pe aceștia cu mai multă pricepere și încredere (*Comm. IV.9; Epid. VI.XVII.B.151*)¹⁹.

17 Rev. William Kirk Hobart, *The Medical Language of St. Luke: a proof of internal evidence that the Gospel according to Luke and the Acts of the Apostles were written by the same person, and that the writer was a medical man*, Dublin University Press, Dublin, 1882.

18 Henry J. Cadbury, *The Style and Literary Method of Luke. The Diction of Luke and Acts (I)*, Harvard University Press, Cambridge, 1919, pp. 29-51.

19 „Și El le-a zis: Cu adevărat Îmi veți spune această pildă: *Doctore, vindecă-te pe tine însuși!* Câte am auzit că s-au făcut în Capernaum, fă și aici în patria Ta” (Luca 4,23).

De asemenea, se poate constata că, independent de expresiile medicale evidente și dincolo de un anumit tip de limbaj specific educației medicale, există unele cuvinte sau sintagme în opera lucană care se ocupă de subiecte neprofesionale, dar care aparțin tot registrului cu care erau familiarizați scriitorii medicali greci. Acestea fac aluzie la simptomatologie, convalescență, metabolism sau, în genere, la anatomia umană, deși sunt folosite cu un sens diferit. De pildă, adjectivul ἄσημος (un hapax legomenon nou testamentar), prin intermediul căruia Sfântul Pavel vorbește despre Tarsul Ciliciei ca o cetate care nu este *neînsemnată* (cf. Fapte 21,39)²⁰, este la origine un termen tehnic pentru o boală „fără simptome distinctive”. Cu toate acestea, chiar și Hipocrate (*Epis. 1273*), îl folosește, în același sens ca Sfântul Luca, pentru a vorbi despre o cetate nu foarte cunoscută. La rândul său, substantivul ἀνάληψις (și el un hapax) care deschide lunga secțiune lucană ce descrie, pe parcursul al zece capitole, drumul către Ierusalim, „când s-au împlinit zilele *înălțării* Sale” (Luca 9,51), este termenul tehnic pentru „recuperarea după boală”. El este totuși folosit și de Hipocrate (*Epis. 1274*), într-un context asemănător cu cel lucan, atunci când se vorbește despre „înălțarea toiagului”. Verbul compus ἀναδίδωμι (hapax), folosit în Fapte 23,33²¹ pentru gestul făcut de un soldat de a-i *preda* procuratorului Claudius Lysias în Cezareea o scrisoare de recomandare este și el, la origine, un cuvânt aplicat distribuției hranei în întregul corp sau circulației sângelui prin vene. Cu toate acestea, însuși Hipocrate (*Epis. 1275*) îl utilizează, în locul lui δίδωμι, sau al lui ἀποδίδωμι, pentru a vorbi despre un mesager care livrează o scrisoare. Verbul ἐπιχειρέω, deși un termen medical frecvent pentru diagnosticare prin pipăire, descrie felul în care „mulți *s-au încercat* să alcătuiască o istorisire despre faptele deplin adevărate între noi” (Luca 1, 1), încă din prologul Evangheliei a III-a (cf. Fapte 9,29; 19,13). În același sens și chiar în același loc îl folosesc și Hipocrate și Galen, la începutul operelor lor, „De Prisca Medicina”, respectiv „De Foetuum Formatione”. Același Galen folosește verbul παρακολουθέω ca în Luca 1, 3, „după ce *am urmărit* toate *cu de-amănuntul* de la început”, deși în alte părți apare într-un sens mai strict medical, pentru a descrie simptomele care însoțesc diverse boli.

20 Rev. William Kirk Hobart, *op. cit.*, p. 1.

21 „Și a zis Pavel: Eu sunt iudeu din Tarsul Ciliciei, cetățean al unei cetăți care nu este *neînsemnată*. Te rog dă-mi voie să vorbesc către popor” (Fapte 21,39).

Același reflex dovedește că îl are și Sfântul Luca, atunci când folosește același termen uneori cu sens obișnuit, alteori sensul medical specific. De exemplu, adjectivul ἀδύνατος apare cu sensul comun în afirmația din Luca 18,27: „Cele ce sunt *cu neputință* la oameni sunt cu putință la Dumnezeu!”, dar cu sens medical în descrierea din Fapte 14,8: „Și ședea jos în Listra un om *neputincios* de picioare, fiind olog, din pântecel maicii sale și care nu umblase niciodată”. De asemenea, binecunoscutul substantiv θεραπεία, are în zicerea despre iconomul credincios din Luca 12,42²² sensul de „slugile sale” (*i.e.* gospodăria sa), peste care acesta va fi pus să conducă, iar în Luca 9,11 are sensul medical de terapie: „Iar mulțimile, aflând, au mers după El și El, primindu-le, le vorbea despre împărăția lui Dumnezeu, iar pe cei care aveau trebuință de *vindecare* îi făcea sănătoși”. Foarte interesant și verbul ἰστημι, care este folosit în sens medical doar în Luca 8,44, când femeii cu hemoragie „îndată i *s-a oprit* curgerea sângelui ei”, în vreme ce în toate celelalte ocurențe lucane (și nu sunt puține) are sensul de „a sta” sau „a ședea”²³.

Cu precădere, limbajul specific medicinei antice folosit de către Sfântul Evanghelist Luca reiese din analiza relatărilor minunilor săvârșite de Mântuitorul Hristos în Evanghelia a III-a sau de unele personaje providențiale în Faptele Apostolilor. În acest sens, se poate spune că există câteva pasaje semnificative în opera lucană în care autorul descrie diferite boli și afecțiuni cu o precizie medicală net superioară celorlalți Sfinți Evangheliști²⁴.

CONCLUZII

Sfântul Luca este binecunoscut în tradiția Bisericii noastre ca un veritabil istoric al lui Dumnezeu (ἱστοριογράφος τοῦ θεοῦ), după cuvântul Sfântului Ioan Gură de Aur (*Homiliae in Acta Apostolorum*, 21.1, 28.2, 35.1)²⁵. Contribuția sa la canonul Noului

22 „Și a zis Domnul: Cine este iconomul credincios și înțelept pe care stăpânul îl va pune *peste slugile sale*, ca să le dea, la vreme, partea lor de grâu?” (Luca 12,42).

23 W. G. Marx, Luke, *The Physician, Re-examined*, în „Expository Times”, nr. 91, 1980, pp. 168-172.

24 La acest aspect m-am referit pe larg într-un studiu recent – Pr. Lect. univ. dr. Mihai Ciurea, „Sfântul Evanghelist Luca – „Doctorul cel iubit”, în vol. *Pastorația și îngrijirea celor bolnavi*, Pr. Conf. univ. dr. Adrian Ivan (coord.), Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2024, pp. 247-265.

25 Vezi Daniel Marguerat, *Luca, pionier al istoriografiei creștine*, trad. din lb. franceză de Mihai Ciurea, în „Arhivele Olteniei”, nr. 24, 2010, , pp. 253-275.

Testament este una remarcabilă, atât ca întindere (52 de capitole, respectiv 2157 de versete, adică aproape un sfert din total), cât și în privința valorii literare și teologice. Ultimele decenii au adus contribuții foarte importante ale specialiștilor în privința unor aspecte ale teologiei lucane, dintre care cel puțin trei sunt esențiale: istoria mântuirii, pnevmatologia și eclesiologia. Consacrându-se unei interpretări teologice a istoriei, autorul sfânt vorbește despre originile creștinătății, în vederea alcătuirii unei „cărți de identitate” a Bisericii²⁶. Astfel, Sfântul Luca se înfățișează ca un teolog consistent, nu numai o simplă persoană care strânge documente și scrie o istoriografie a originilor creștine, la granița dintre istoriografia greco-romană și cea iudaică. În întreaga operă lucană (Evanghelia a III-a și Faptele Apostolilor), putem discerne un anumit tip de limbaj cu specific medical, ceea ce vine în sprijinul afirmației pauline care vorbește despre „Luca, doctorul cel iubit” (Λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητὸς; Coloseni 4,14).

Este vorba, în primul rând, despre minunile de vindecare săvârșite de Mântuitorul Hristos, unde observăm, ori de câte ori avem oportunitatea de a compara cu ceilalți autori ai Noului Testament, că Sfântul Luca tinde să folosească limbaj medical evident. Chiar și acolo unde nu avem un termen de comparație cu ceilalți Sfinți Evangheliști sau autori noutestamentari, găsim cuvinte care apar uniform în întreaga operă și care erau folosite în terminologia medicală, iar un medic, din obișnuință și pregătire, ar fi fost foarte probabil să le folosească. Se mai poate adăuga că nuanța predominantă a vocabularului medical este un argument în plus pentru paternitatea lucană și integritatea a Evangheliei a III-a și a Faptelor Apostolilor, deoarece limbajul în discuție este prezent pretutindeni și arată mâna unui autor medical de-a lungul întregii opere, de la primul verset al Evangheliei după Luca la ultimul verset din Faptele Apostolilor.

Având în vedere toate cele spuse mai sus, am putea rezuma astfel specificul terminologiei medicale pe care o regăsim din plin în textul operei lucane:

1. atât în narațiunea Evangheliei a III-a, cât și în Faptele Apostolilor, avem de-a face cu o serie de cuvinte care erau fie termeni medicali tehnici, fie termeni aparținând limbajului medical comun;

26 Cf. Dr. Constantin Preda, *Credința și viața Bisericii primare. O analiză a Faptelor Apostolilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, pp. 24-28.

2. se constată că Sfântul Luca folosește aceleași compuse ale unui termen simplu pe care scriitorii medicali le folosesc și acestea sunt specifice lui în cea mai mare parte, pentru că le folosește mai frecvent decât ceilalți autori ai Noului Testament;

3. există anumite clase de cuvinte folosite de autor care au fost utilizate în limbajul medical într-o anumită relație specială. Astfel, el singur folosește termenii medicali specifici pentru distribuția hranei, a sângelui, a nervilor prin corpul uman, pentru „a stimula” sau pentru a descrie un puls intermitent sau un puls care slăbește;

4. întâlnim aceleași combinații de cuvinte ca și la scriitorii medicali sau care se regăsesc, în genere, în limbajul medical comun al vremii;

5. există cuvinte care sunt restrânse doar la Sfântul Luca și la scriitorii medicali în sensul pe care îl au în scrierile sale sau cuvinte care sunt folosite foarte rar de către oricine altcineva decât scriitorii medicali în sensul pe care îl au în scrierile lui Sfântul Luca;

6. stilul medical al lui Sfântul Luca explică utilizarea foarte frecventă a unor cuvinte de către el, acestea fiind folosite în mod obișnuit și devenind aproape indispensabile din vocabularul unui medic;

7. accentul medical prezent în vocabularul biblic al Sfântului Luca explică de ce el face un uz mai liber decât ceilalți autori ai Noului Testament de verbe compuse, chiar și cu două prepoziții, astfel de compuse fiind folosite mult de scriitorii medicali;

8. în scrierile Sfântului Luca există multe alte indicații ale faptului că autorul era medic, care nu pot fi strict clasificate sub niciuna dintre categoriile de mai sus. Acestea includ indicarea timpului, varietatea de cuvinte folosite pentru a descrie paturile și tărgile pentru bolnavi, utilizarea unor termeni obișnuiți pentru a desemna greutățile medicale sau pentru a denumi banii.